

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC ARTSAKH

НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 1(8), 2021

www.scientificartsakh.com

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

«Գիտական Արցախ» պարբերականը պետերկված է www.elibrary.ru կայքում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

The «Scientific Artsakh» journal is posted on www.elibrary.ru website.

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, принятых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных

Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (BAK RA).

Журнал «Научный Арцах» размещен на сайте www.elibrary.ru.

«ԱՐՑԱԽ» հրատ. – «ARTSAKH» Publ. – Изд. «АРЦАХ»

ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН

2021

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Լախագահ՝ Արամ ՍԻՄՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեմինա ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Անդամներ՝

Աննա ԱՍԱՏՐՅԱՆ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Լենա ԱՄՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր (**Տառագոնա, Իսպանիա**)

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հրանտ ԱՎԱԼԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Վահրամ ԲԱԼԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Խաչիկ ԳԱԼՍՏՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Վլադիսլավ ԳՐՈՒՉԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Կոստորոմա, ՌԴ**)

Գևորգ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Արման ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Ալֆրեդ դե ՉԱՅԱՍ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Ժնև, Շվեյցարիա**)

Սեյրան ՉԱԶԱՐՅԱՆ, փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մարեն ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Օլջտին, Լեհաստան**)

Նատալյա ԿՈՎՎԵԼ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Մինսկ, Բելառուս**)

Վալենտինա ԼԱՊԵՎԿԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Մոսկվա, ՌԴ**)

Օտտո ԼՈՒԻՏԵՐՅԱՆՆԻ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Համբուրգ, Գերմանիա**)

Ռուզաննա ՀԱԿՈԲՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Իրինա ՀԱՅՈՒԿ, փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Լվով, Ուկրաինա**)

Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մուշեղ ՀՈՎԱՆԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գագիկ ԴԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Աշոտ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ

Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Մաքսիմ ՎԱՍԻԿՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Դոնի Ռոստով, ՌԴ**)

Գարիկ ԶԵՆՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Տիգրան ԶՈՉԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 1(8), 2021, Երևան, «ԱՐՑԱԽ» հրատարակչություն, 2021, 280 էջ:

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2021թ. 1-ին (8-րդ) համարի տպագրությանն աջակցել է «Hi-Arm» բարեգործական հիմնադրամը:

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D. in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D. in Philology, Associate Professor

Members:

Anna ASATRYAN, Doctor of Arts, Professor
Lena ASRYAN, Doctor of History (Tarragona, Spain)
Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor
Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor
David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor
Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor
Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor
Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor
Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)
Julieta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor
Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Irina HAYUK, Ph.D. in Philosophy, Associate Professor (Lviv, Ukraine)
Mushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor
Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Natalia KOVKEL, Ph.D. in Law, Associate Professor (Minsk, Belarus)
Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)
Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)
Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economics, Professor
Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor
Karen NERSISYAN, Ph.D. in Economics, Associate Professor
Hayk SARGSYAN, Doctor of Economics, Professor
Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economics, Professor
Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)
Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Professor
Seyran ZAKARYAN, Doctor of Philosophy, Professor
Alfred de ZAYAS, Doctor of Law, Professor (Geneva, Switzerland)
Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Scientific Artsakh, № 1(8), 2021, Yerevan, «ARTSAKH» Publishing House, 2021, 280 pages.

The publication of the 1st (8th) 2021 «Scientific Artsakh» journal was supported by «Hi-Am» Charity Foundation.

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор
Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор
Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент
Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор
Анна АСАТРЯН, доктор искусствоведения, профессор
Лена АСРЯН, доктор исторических наук (Таррагона, Испания)
Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент
Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор
Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, профессор
Ирина ГАЮК, кандидат философских наук, доцент (Львов, Украина)
Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
Джюльетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор
Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор
Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, профессор
Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
Альфред де ЗАЙАС, доктор юридических наук, профессор (Женева, Швейцария)
Сейран ЗАКАРЯН, доктор философских наук, профессор
Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор
Наталья КОВКЕЛЬ, кандидат юридических наук, доцент (Минск, Беларусь)
Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор
Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор
Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор
Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент
Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор
Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор
Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 1(8), 2021, Ереван, Издательство «АРЦАХ», 2021, 280 страниц.

Публикация 1(8) номера 2021 года журнала «Научный Арцах» была осуществлена при содействии благотворительного фонда «Hi-Am».

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ECONOMICS, ЭКОНОМИКА

Նադեժդա Աֆյան, Գարրի Գասպարյան. Հանքարդյունաբերության ոլորտի կայուն զարգացման հեռանկարները Հայաստանում: SWOT վերլուծություն..... 164
Nadezhda Afyan, Garri Gasparyan. Prospects for Sustainable Development of the Mining Industry in Armenia. SWOT Analysis
Надежда Афян, Гарри Гаспарян. Перспективы устойчивого развития горнодобывающей отрасли в Армении. SWOT-анализ

Հայկ Բեջանյան, Լուսինե Խաչիկյան. ՀՀ դրամավարկային քաղաքականության արդյունքների վերլուծությունն ու արդյունավետության գնահատումը..... 171
Hayk Bejanyan, Lusine Khachikyan. Analysis and Assessment of Effectiveness of RA Monetary Policy
Айк Бежаниян, Лусине Хачикян. Анализ и оценка эффективности денежной политики РА

Անի Գրիգորյան. ՀՀ տնտեսության պարտքային անվտանգության խնդիրները Արցախյան պատերազմի համատեքստում..... 181
Ani Grigoryan. Economic Debt Security Problems of the Republic of Armenia in the Context of the Artsakh War
Ани Григорян. Проблемы экономического долгового обеспечения РА в контексте Арцахской войны

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ, PEDAGOGY, ПЕДАГОГИКА

Միշա Թադևոսյան. ՀՀ քրեակատարողական հիմնարկներում ոչ ֆորմալ կրթության կազմակերպման պրակտիկան..... 189
Misha Tadevosyan. Practice of Organization of Non-Formal Education in Penitentiary Institutions of RA
Миша Тадевосян. Практика организации неформального образования в пенитенциарных Учреждениях РА

ՀՈԳԵՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, PSYCHOLOGY, ПСИХОЛОГИЯ

Սվետլանա Բաղդասարյան. Մոտիվացիոն գործոնների ազդեցությունը կոլեկտիվի հոգեբանական մթնոլորտի վրա. հետազոտության արդյունքների համեմատական վերլուծությունը..... 203
Svetlana Baghdasaryan. The Influence of Motivating Factors on the Psychological Environment of the Personnel: Comparative Analysis of Research Results
Светлана Багдасарян. Влияние мотивационных факторов на психологическую атмосферу коллектива: сравнительный анализ результатов исследования

Մարգարիտա Կարապետյան. Հոգեդիագնոստիկ մեթոդների կիրառման առանձնահատկությունները անձի պաշտպանական մեխանիզմների ուսումնասիրման գործընթացում..... 211
Margarita Karapetyan. Features of Application of Psychodiagnostic Methods in Studying Personal Protective Mechanisms
Маргарита Карапетян. Особенности применения психодиагностических методов при изучении защитных механизмов личности

ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏԶԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԱՐՑԱԽՅԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԱՄԱՏԵԲՍՈՒՄ*

ՀՏԴ 336.273 (479.25)

DOI: [10.52063/25792652-2021.1-181](https://doi.org/10.52063/25792652-2021.1-181)

ԱՆԻ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի ֆինանսական ֆակուլտետի ֆինանսների ամբիոնի ասպիրանտ, Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի ֆինանսատնտեսագիտական քոլեջի դասախոս,
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
anigrigoryan176@gmail.com

2020 թվականը սկսվեց կորոնավիրուսային ճգնաժամով և ամփոփվեց Արցախյան պատերազմով՝ պատճառելով թե՛ ֆինանսական և թե՛ մարդկային կորուստներ: Հայաստանի Հանրապետության համար ստեղծվեց ծայրահեղ բարդ տնտեսաբաղաբական իրավիճակ:

Ռազմական գործողություններով պայմանավորված՝ ծախսային առաջնահերթություն հանդիսացող ռազմական ծախսերի ծավալներն ընթացիկ տարում ավելացան մոտ 40 մլրդ դրամի չափով:

Համավարակով պայմանավորված սահմանափակումները կրճատեցին հարկային եկամուտների ծավալները մոտ 113 մլրդ դրամով:

Հողվածի նպատակն է վեր հանել համավարակով և Արցախյան պատերազմով պայմանավորված ՀՀ առջև ծառայած մարտահրավերները՝ հիմնավորելով այն մոտեցումը, որ վերոնշյալ անկայունություններն անխուսափելիորեն կհանգեցնեն ծրագրված տնտեսական աճի տրամաբանության խախտմանը:

Հետապոտության իրականացման ընթացքում քանակական վերլուծության մեթոդով հաշվարկվել են Կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության՝ տարբեր տարիների ցուցանիշները, որոնք ցույց են տալիս պարտքի բեռի մեծությունը:

Հետապոտության արդյունքում հանգել ենք այն եզրակացությանը, որ տնտեսության մեջ առաջացած խնդիրները հանգեցնելու են բյուջեի դեֆիցիտի ավելացմանը, իսկ վերջինիս ֆինանսավորման համար ռեսուրսների բացակայությունը Հայաստանի Հանրապետության համար անխուսափելի կդարձնի արտաքին նոր պարտքի ներգրավումը, ինչն էլ կհանգեցնի պետական պարտքի՝ առանց այդ էլ ծանր բեռի մեծացմանը:

Հետապետության ուսումնասիրման խնդիրներն են՝ ներկայացնել ՀՀ արտաքին պետական պարտքի կառավարման ոլորտի առկա իրավիճակը և վերլուծել արտաքին պետական բեռը բնութագրող փաստացի ցուցանիշներն Արցախյան պատերազմի համատեքստում:

Հիմնաբառեր՝ համավարակ, Արցախյան պատերազմ, ճգնաժամ, տնտեսական աճ, պետական պարտք, արտաքին պետական պարտք, պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցություն:

* Հողվածը ներկայացվել է 14.01.2021թ., գրախոսվել՝ 28.01.2021թ., տպագրության ընդունվել՝ 30.03.2021թ.:

Ներածություն

Պատերազմի ավարտից հետո 2021թ.-ի բյուջեի ցուցանիշների փոփոխության անհրաժեշտությամբ պայմանավորված՝ դեկտեմբեր ամսին կառավարությունը ներկայացրեց 2021թ.-ի պետական բյուջեի մասին օրենքի լրամշակված տարբերակը, որում սեպտեմբերին ներկայացրած նախագծի համեմատությամբ փոխվել էին ինչպես 2020թ.-ին սպասվող, այնպես էլ 2021թ.-ին կանխատեսվող մակրոտնտեսական ցուցանիշները: Մասնավորապես նվազեցվել է տնտեսական աճի ցուցանիշը՝ 2020թ.-ի համար հասնելով -7.9%-ի, իսկ 2021թ.-ի համար՝ 3.2%-ի: Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ 2020 թվականին կանխատեսվում էր, որ պետական բյուջեի դեֆիցիտը կկազմի ՀՆԱ-ի 2.4%-ը, մինչդեռ արդեն ապրիլին արդեն կազմել է 7.4%: Սա նշանակում է, որ դեֆիցիտը լրացնելու խնդիր է դրված ՀՀ Կառավարության առաջ, որն առաջին հերթին կատարվում է արտաքին պարտավորությունների ավելացման հաշվին:

Ըստ Համաշխարհային Բանկի (այսուհետ՝ ՀԲ) հրապարակած տվյալների՝ 2020-ին տնտեսական անկման ծավալներով Հայաստանն Արևելյան Եվրոպայի և ԱՊՀ երկրների առաջատարներից մեկն էր: 2020 թվականին Հայաստանից վատ տնտեսության վիճակը եղել է միայն Չեռնոգորիայում, Խորվաթիայում, Կոտվոյում և Ղրղզստանում: Ինչ վերաբերում է Հայաստանի անմիջական հարևաններին, ապա Համաշխարհային բանկի տվյալների համաձայն՝ Նախորդ տարի տնտեսության անկումը Կրաստանում 6, իսկ Ադրբեջանում 5 տոկոս է կազմել: Ըստ բանկի փորձագետների՝ վրացական տնտեսությունը կարող է շուրջ 4 տոկոսի աճ ապահովել: Վերջին տարիներին տնտեսական աճի աննշան տեմպեր ապահովող Ադրբեջանում այդ միտումը կպահպանվի նաև 2021-ին:

Համաշխարհային բանկի կանխատեսմամբ՝ Ադրբեջանի տնտեսության աճն այս տարի չի գերազանցի 2 տոկոսը: Բանկի մասնագետների գնահատմամբ՝ Հարավային Կովկասում Նախորդ տարի արձանագրված կտրուկ անկման գլխավոր պատճառները երկուսն էին՝ կորոնավիրուսի համաճարակը և Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջև ծագած պատերազմը: Ընդհանրապես, ՀԲ մասնագետների համոզմամբ՝ քաղաքական անկայունությունը դարձել է Արևելյան Եվրոպայում տնտեսական կյանքի բնականոն զարգացումը վտանգող գլխավոր ռիսկերից մեկը: Ինչ վերաբերում է Հարավային Կովկասին սահմանակից երկրներին, ապա 2020 թվականին տարածաշրջանի միակ երկիրը, որը տարին կփակի տնտեսական աճով, Թուրքիան է: Համեմատության համար սակայն Ռուսաստանում տնտեսության անկումը անցած տարի 4 տոկոս է կազմել, իսկ Իրանում 3,7 տոկոսի շրջանակներում է կանխատեսվում: Այս տարի, ըստ բանկի մասնագետների, ռուսական տնտեսությունը կաճի ընդամենը 2,5, իրանականը՝ 1,5 տոկոսով: Թուրքիայում տնտեսական աճի ծավալները, ըստ ՀԲ զեկույցի, կարող են գերազանցել 4 տոկոսը:

Չեկույցի հեղինակները նաև միջնաժամկետ կանխատեսումներով են հանդես գալիս՝ նշելով, որ նախնական գնահատականների համաձայն՝ 2022 թվականին տնտեսական աճի ծավալները Հայաստանում ու Ադրբեջանում կարող են հասնել 4,5, իսկ Կրաստանում՝ 6 տոկոսի: Նույն ժամանակահատվածում Ռուսաստանում տնտեսական աճի ցուցանիշը, ըստ ՀԲ-ի, չի գերազանցի 3 տոկոսի ցուցանիշը:⁵⁴⁸

2020 թվականին ՀՀ Կառավարության պարտքի գծով տեղի է ունեցել ծրագրերի փոփոխություն: Մասնավորապես որոշվել է 2020թ.-ին նախատեսվող եվրապարտատոմսերի թողարկումը հետաձգել և կազմակերպվել է 2021 թվականին: Դրա արդյունքում նվազել է ընթացիկ տարվա համար պարտքի սպասվող ցուցանիշը՝

⁵⁴⁸ Համաշխարհային բանկի կանխատեսմամբ՝ 2021-ին Հայաստանում տնտեսական աճը կգերազանցի 3 տոկոսը, <https://www.azatutyun.am/a/31036277.html>, վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 25.02.2021թ.:

4,053.1 մլրդ դրամից դառնալով 3,738.9 մլրդ դրամ և փոխարենը՝ փոփոխվել է հաջորդ տարվա՝ 2021թ. կանխատեսումը՝ 4,246.9 մլրդ դրամից դառնալով 4,221.9 մլրդ դրամ:⁵⁴⁹

Այսպես՝ պետական պարտք/ՅՆԱ հարաբերակցությունը 2020թ.-ի վերջի դրությամբ կազմել է 66.5%, իսկ 2021թ.-ի վերջի դրությամբ կանխատեսվում է՝ 67%: «Պետական պարտքի մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր տարվա դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ Կառավարության պարտքի և Հայաստանի Հանրապետության համախառն ներքին արդյունքի հարաբերակցության սահմանային շեմը 60 տոկոս է⁵⁵⁰: Այսինքն՝ տարեվերջի տվյալներով՝ Կառավարության պարտքը չպետք է գերազանցեր ՅՆԱ-ի 60%-ը: Սակայն 2020 թվականի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ նշված շեմը գերազանցել է, այնուամենայնիվ այն չի համարվի օրենքի դրույթների խախտում, քանի որ նույն օրենքով սահմանվում են նաև բացառություններ, որոնց պարագայում թույլատրվում է հատել այդ շեմը: Պատերազմը, համավարակով պայմանավորված իրավիճակը բացառությունների շարքում են⁵⁵¹:

Կառավարության պարտքի մակարդակը 2020 թվականի վերջին գերազանցել է օրենսդրությամբ սահմանված շեմերը (40%, 50% և 60%)

2020-ի նոյեմբերի վերջի դրությամբ կառավարության պարտքը 2020թ.-ին սպասվող ՅՆԱ-ի նկատմամբ արդեն կազմում էր 62.4%: Տարեվերջի ցուցանիշի համեմատ՝ ավելի բարձր պարտքի մակարդակը հիմնականում փոխարժեքի արժեզրկման հետևանքն է: Ըստ սեպտեմբերի դրությամբ ՀՀ դրամի փոխարժեքի (488.4 դրամ՝ նոյեմբերի վերջի 506.4 դրամի փոխարեն)՝ պարտք/ՅՆԱ հարաբերակցությունը կազմել է 60.6%: Այսինքն՝ փոխարժեքի մոտ 3.6% արժեզրկման արդյունքում կառավարության պարտք/ՅՆԱ հարաբերակցությունն աճել է 1.8 տոկոսային կետով: Նույն՝ 506.4 դրամ փոխարժեքի կիրառման պարագայում 2021թ.-ի բյուջեի ուղերձում արտացոլված պարտքի ցուցանիշները վերահաշվարկելիս ստացվում է, որ 2020թ.-ի վերջին պետական պարտքը/ՅՆԱ հարաբերակցությունը կազմել է 66.5%:

Գծապատկեր 1-ում ներկայացված է 2020թ.-ին կառավարության պարտքի աճի համեմատությունը նախորդ երկու ճգնաժամային տարիների հետ: 2009թ.-ի համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի պայմաններում տնտեսական անկման, տնտեսության աջակցության ծրագրերի իրականացման, ինչպես նաև փոխարժեքի արժեզրկման արդյունքում կառավարության պարտք/ՅՆԱ հարաբերակցությունը նախորդ տարվա համեմատ աճել է 19.7 տոկոսային կետով:

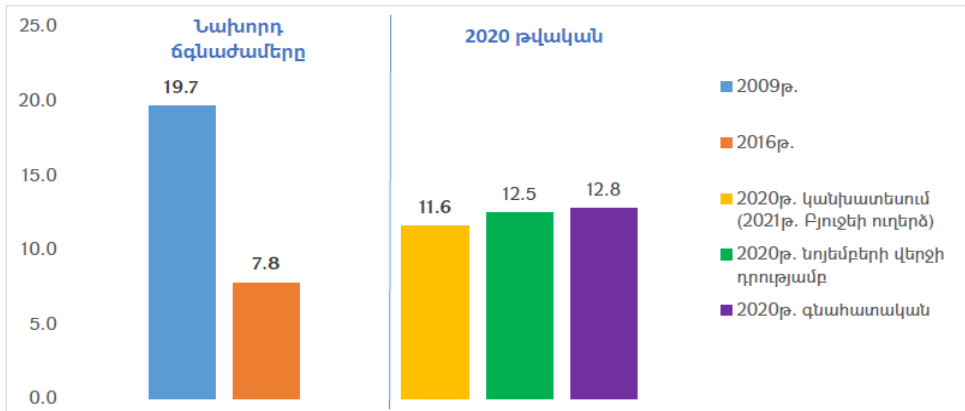
Պարտքի բեռի կտրուկ աճ է գրանցվել նաև 2016 թվականին՝ սակայն անհամեմատ ավելի փոքր՝ 7.8 տոկոսային կետով՝ 2015-ի համեմատ: Ըստ կառավարության կանխատեսումների՝ 2020թ.-ին պարտքի աճը նույնպես ենթադրվում էր, որ կլինի բավական բարձր՝ 2019-ի համեմատ կազմելով մոտ 11.6 տոկոսային կետ: Սակայն սա բավական լավատեսական կանխատեսում էր, քանի որ հաշվի չէր առնում փոխարժեքի արժեզրկումը, ինչը նշանակալի գործոն է: Այսպես՝ փաստացի տվյալներով՝ նոյեմբերի վերջի դրությամբ կառավարության պարտք/ՅՆԱ հարաբերակցությունը

⁵⁴⁹ 2020 ԹՎԱԿԱՆԻ ՇՈՎԵՐԻ ԱԶԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏԵԻ ԿՐԱ, «ԼՈՒՅՍ հիմնադրամ», 2020թ. <https://www.luys.am/img/artpic/small/438ca0d792a4109eaa4d04-%D5%8A%D5%A1%D6%80%D5%BF%D6%84.pdf>, էջ 15, վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 08/01/2021թ.

⁵⁵⁰ «ՀՀ օրենքը պետական պարտքի մասին», հոդված 5, <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=119085>, վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 30.12.2020թ.:

⁵⁵¹ «Հայաստանի պետական պարտքը պատերազմի օրերին սպասարկվում է առանց խոչընդոտների», https://minfin.am/hy/content/havastani_petakan_partqv_paterazmi_orerin_spasarkvum_e_aranc_khochyndotneri/, վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 30.12.2020թ.:

կազմում էր 62.4%, ինչը 12.5 տոկոսային կետով մեծ է 2019թ.-ի ցուցանիշի համեմատ: Իսկ եթե կառավարության սպասումները վերահաշվարկենք Նոյեմբերի վերջի դրությամբ ձևավորված փոխարժեքով, ապա փոփոխությունը 2019թ.-ի համեմատ կկազմի 12.8%:

**Ըստ՝ ՀՀ ֆինանսների նախարարության տվյալների
Գծապատկեր 1. Կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության
փոփոխությունը նախորդ տարվա նկատմամբ տարբեր տարիներին, տոկոսային կետ**

Այսինքն՝ կանխատեսելի էր, որ կառավարության պարտքի մակարդակը 2020 թվականի վերջին կգերազանցի օրենսդրությամբ սահմանված շեմերը (40%, 50% և 60%), ինչն ակխուսափելիորեն տեղի ունեցավ՝ հասնելով 66.5%-ի, իսկ 2021 թվականին կմոտենա ԱՄՅ պարտքի կայունության գնահատման մեթոդաբանությունում զարգացող երկրների համար կիրառվող ռիսկայնության շեմին՝ 70%-ին: Պարտքի կտրուկ աճը և սահմանային շեմերի գերազանցումը պարունակում են մի շարք ռիսկեր, որոնց նյութականացումը խնդիրներ կառաջացնի տնտեսության մի շարք ոլորտներում: Մասնավորապես ինչպես արդեն նշվել է, պարտքի մեծ ծավալը ենթադրում է նաև բավականին զգալի չափով տոկոսավճարների բեռ պետական բյուջեի համար՝ նվազեցնելով հարկաբյուջետային քաղաքականության հնարավորությունները տնտեսության խթանման և ներուժի բարձրացման գործում: Բացի այդ, բավականին մեծ ծավալով արտարժույթային պարտքը պարունակում է փոխարժեքի ռիսկ. դա արդեն իսկ տեսանելի է, քանի որ Նույնիսկ փոքր չափով փոխարժեքի արժեզրկումը հանգեցնում է պարտք ՀՆԱ-ի զգալի աճին: Մասնավորապես կարող ենք փաստել, որ 2020 թվականի վերջի դրությամբ Կառավարության պարտքի/արտաքին պարտք հարաբերակցությունը կազմել է 74.5%, ներքինը՝ 25.5%, ընդ որում, ՀՀ դրամով ներգրավված պարտքը կազմել է 24.4%, իսկ արտարժույթովը՝ 75.6%: Ի հավելումն այս գործոնների՝ պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցության աճը ապագա տեսլականում կհանգեցնի նաև ներդրողների շրջանում (հատկապես օտարերկրյա) երկրի ռիսկայնության ընկալումների վատթարացման, ինչը բացասաբար կազդի ինչպես մասնավոր (հատկապես բանկային համակարգի), այնպես էլ պետական հատվածում ֆինանսավորման կարիքների բավարարման հնարավորությունների վրա⁵⁵²:

⁵⁵² 2020 ԹՎԱԿԱՆԻ ՇՈՎԵՐԻ ԱՇԽԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿՐԱ, «ԼՈՒՅՍ հիմնադրամ» 2020թ. էջ 13-14
<https://www.luys.am/img/artpic/small/438ca0d792a4109eaa4d04%D5%8A%D5%A1%D6%80%D5%BF%D6%84.pdf> վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 08/01/2021թ.

Կառավարության պարտքի աճը՝ պայմանավորված կորոնավիրուսային համավարակով և Արցախյան պատերազմով

Պետական պարտքի կառավարման նպատակների սահմանման պարագայում տնտեսագետների շրջանում դեռևս բացակայում է միասնական կարծիք: Սակայն ամենատարածված տեսակետներից մեկի համաձայն՝ պետական պարտքի կառավարման հիմնական նպատակը դրա գծով սպասարկման ծախսերը նվազագույնի հասցնելն է և արդյուքնում պետության կողմից առավել շահեկան պայմաններով փոխառությունների ձեռք բերումը⁵⁵³:

Հարկ է նշել, որ վերը նկարագրված ռիսկերն արդեն սկսել են ի հայտ գալ: Մասնավորապես «Ֆիթչ» միջազգային հեղինակավոր վարկանշային կազմակերպության կողմից վատթարացվել է Հայաստանի ֆինանսական վարկանիշը, իսկ բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորման տեսանկյունից դժվարություններ են առաջացել ներքին պարտքի շուկայում գանձապետական պարտատոմսերի տեղաբաշխումների գործընթացում:

Ինչպես նշում է «Ֆիթչ»-ը, «կորոնավիրուսային ցնցումը բացասաբար է ազդել ՀՀ տնտեսության վրա՝ մեծապես պայմանավորված արտահանման ծավալներով: Այս համատեքստում ՀՀ-ն ունի համեմատաբար բարձր արտաքին պարտք և ընթացիկ հաշվի դեֆիցիտ, որը միայն մասամբ է ֆինանսավորվում ոչ պարտքային կապիտալի ներհոսքի հաշվին»⁵⁵⁴:

Ամփոփելով նշենք, որ 2020 թվականին կառավարության պարտքը աճել է շեշտակիորեն՝ պայմանավորված կորոնավիրուսային համավարակով և Արցախյան պատերազմով: Ընդ որում, Հայաստանի համախառն պետական պարտքը մեկ տարում աճել է 652 մլրդ դամով՝ 2020թ.-ի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ կազմելով 4,16 տրիլիոն դրամ (շուրջ 8 մլրդ դոլար)⁵⁵⁵:

Բացի այդ, 2020թ.-ի զարգացումների արդյունքում որոշակիորեն աճել է դրամային պարտքի տեսակարար կշիռը՝ նպաստելով փոխարժեքի ռիսկի զսպմանը: Սակայն այս գործընթացը անխուսափելիորեն կուղեկցվի պարտքի սպասարկման ծախսերի աճով, քանի որ դրամային պարտքը, որ տեղաբաշխվում է ներքին շուկայում, ունի առավել բարձր տոկոսադրույք⁵⁵⁶:

Կառավարության պարտքի կառուցվածքում արտաքին պարտքը 2020թ.-ի դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ տոկոսային հարաբերակցությամբ կազմել է 74,5 տոկոս, իսկ ներքին պարտքը՝ 25,5 տոկոս: Ընդ որում, ՀՀ դրամով ներգրավված պարտքը կազմում է 24,4 տոկոս, արտարժույթով վերցված պարտքը՝ 75,6 տոկոս: Ներքին պարտքը մեկ տարվա ընթացքում աճել է 373 մլրդ դրամով՝ կազմելով 1 տրիլիոն դրամ (1,9 մլրդ դոլար): Հատկանշական է, որ մոտ 1,8 մլրդ դոլարը բաժին է ընկնում ռեզիդենտների ձեռք բերած պետական պարտատոմսերին, իսկ արտարժույթով

⁵⁵³ «Պետական պարտքի կառավարման հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները Հայաստանի Հանրապետությունում» / Ա. Յ. Բայադյան, Յ. Ա. Մարկոսյան. - Ե., ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն», հրատ., 2015, էջ 5-6:

⁵⁵⁴ «Ֆիթչ» վերանայել է Հայաստանի ֆինանսական վարկանիշը՝ BB-, «Ֆիթչ» վարկանշային կազմակերպություն 03.04.2020թ., <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-revises-outlook-on-armenia-to-negative-affirms-at-bb-03-04-2020> վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 08/01/2020թ. վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 25.02.2021թ.:

⁵⁵⁵ Հայաստանի պետական պարտքը մեկ տարում աճել է 652 մլրդ դամով, <https://www.civilnet.am/news/2021/01/27>

⁵⁵⁶ 2020 ԹՎԱՎԱՆԻ ՇՈՎԵՐԻ ԱՉԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿՐԱ, «ԼՈՒՅՍ հիմնադրամ», 2020թ. էջ 15, <https://www.luys.am/img/artpic/small/438ca0d792a4109eaa4d04%D5%8A%D5%A1%D6%80%D5%BF%D6%84.pdf> վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 08.01.2020թ.:

պետական պարտատոմսերը կազմել են 80,6 մլն դոլար: Այս համատեքստում հարկ է նշել նաև, որ ներքին պարտքի աճի տեմպը 2020թ.-ի ընթացքում եղել է ամենաարագը:

Արտաքին աղբյուրներից ներգրավված կառավարության վարկերի կառուցվածքը հետևյալն է՝ միջազգային կազմակերպություններից՝ 3,5 տրիլիոն դրամ, օտարերկրյա պետություններից՝ շուրջ 1 տրիլիոն դրամ: 2021-2024 թթ.-ին առկա պարտավորությունների գծով վճարումների ծավալը նախատեսվում է 350-500 միլիոն դոլարի չափով, վճարումների գագաթնակետը սպասվում է 2025 և 2029 թվականներին, երբ դրանք կգերազանցեն 1 մլրդ դոլարը:⁵⁵⁷

2020թ.-ին Էական բացասական շուկերի պայմաններում կառավարությունը չի իրականացրել ընթացիկ ծախսերի կրճատում՝ չնայած այն հանգամանքին, որ համավարակով պայմանավորված՝ ծախսերի մի շարք տեսակներ հնարավոր չի լինելու իրականացնել: Փոխարենը կառավարությունը նվազեցրել է կապիտալ ծախսերը՝ մոտ 22.2%-ով, ինչը անկասկած բացասական ազդեցություն կունենա առանց այդ էլ ճգնաժամային փուլում գտնվող տնտեսության վրա: Այս գործելակերպը հակասում է հարկաբյուջետային կանոնների «տառին և ոգուն», քանի որ պետական պարտքը ուղղվում է ընթացիկ ծախսերի ֆինանսավորմանը՝ չավելացնելով տնտեսության ներուժային կարողությունները: Հետևաբար բյուջետային ծախսերը պլանավորելիս անհրաժեշտ է որդեգրել ավելի հավասարակշռված մոտեցում՝ հարկաբյուջետային կայունությանը սպառնացող ռիսկերը զսպելու նպատակով:⁵⁵⁸

Եզրակացություն

Թեև 2020թ.-ի ընթացքում պետական պարտքի ծավալի աճը ունեցել է հիմնավորման օբյեկտիվ պատճառներ՝ պայմանավորված համավարակով և Արցախյան պատերազմով, այդուհանդերձ պետական պարտքի կայունության տեսանկյունից անհրաժեշտ միջոցառումների բացակայությունը երկարաժամկետ հեռանկարում կարող է հանգեցրել հարկաբյուջետային «անհարթությունների»: Մի կողմից 2020թ.-ին պլանավորված կապիտալ ծախսեր չեն իրականացվել՝ հանգեցնելով տնտեսական արդյունավետության անկման, որի ցուցանիշը 2020 թվականի դեկտեմբերին շոշափել է գրեթե 8%-ը, մյուս կողմից շարունակաբար ավելացել են հաջորդող տարվա ընթացիկ ծախսերը: Առաջիկա տարիներին ՀՀ կառավարությունը պետք է վերանայի ծախսային քաղաքականությունը, սահմանի ծախսային առաջնահերթություններ՝ պայմանավորված Արցախյան պատերազմի հետևանքների հաղթահարման, ինչպես նաև համավարակով պայմանավորված իրավիճակի հաղթահարման ուղղությամբ գործուն քայլերի իրականացմամբ: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է բացահայտել և կրճատել բոլոր տեսակի անարդյունավետ ծրագրերին ուղղվող ֆինանսական միջոցները՝ դրանք ներարկելով առավելապես տնտեսական աճ ստեղծող ծրագրերի իրականացմանը: Այդպես նաև հնարավոր է միջնաժամկետում բարձրացնել տնտեսական աճի ապահովման ներուժը:

2020 թվականին ՀՀ-ն, գտնվելով պատերազմական ժամանակահատվածում, այնուամենայնիվ շարունակել է ժամանակին և ամբողջ ծավալով կատարել արտաքին պետական պարտքի սպասարկումը, մասնավորապես 2020թ.-ի սեպտեմբերի 30-ին ամբողջությամբ մարել է 2013 թվականին ստացված 700 մլն դոլար պարտքի մնացորդը՝ շուրջ 97.7 մլն դոլարը: Միևնույն ժամանակ ՀՀ-ն թողարկել է 500 մլն դոլարի եվրապարտատոմսեր, սակայն ավելի քիչ եկամտաբերությամբ՝ 4.2 %-ով, ինչը

⁵⁵⁷ Տե՛ս նույն տեղը:

⁵⁵⁸ 2020 ԹՎԱԿԱՆԻ ՇՈՎԵՐԻ ԱՉԵՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏՔԻ ԿՐԿ, «ԼՈՒՅՍ հիմնադրամ», 2020թ. էջ 26, <https://www.luys.am/img/artpic/small/438ca0d792a4109eaa4d04%D5%8A%D5%A1%D6%80%D5%BF%D6%84.pdf> վերջին մուտքի ամսաթիվ՝ 08.01.2020թ.:

Նշանակում է որ այս պարտքի բեռը ՀՀ-ի համար ավելի ցածր կլինի, քան նախկինն էր: Նոր եվրապարտատոմսերը թողարկվել են 10 տարի ժամկետով, որը ՀՀ-ն պարտավորվել է մարել 2025 և 2029 թվականներին: Այնսիքն, առաջիկա տարիներին ՀՀ-ն ևս ստիպված կլինի արտաքին պարտքի տոկոսագումարների սպասարկմանն ավելի մեծ գումարներ հատկացնել, քան ֆինանսական միջոցներ ներարկել այնպիսի ոլորտների զարգացմանը, ինչպիսիք են՝ կրթությունը, մշակույթը, առողջապահությունը և այլ ոլորտներ:

Այսպիսով՝ ուսումնասիրելով ՀՀ արտաքին պետական պարտքի դինամիկան պատերազմական ժամանակահատվածում, կարող ենք փաստել, որ թեև արտաքին պետական պարտքը սպասարկվել է առանց խոչընդոտների, այնուամենայնիվ կարծում ենք՝ ՀՀ պետական պարտքի կառավարելիության ապահովման համար պարտքի կառավարման հիմքում պետք է դրվի ոչ թե պարտքի մեծության կամ ծավալների շարունակական աճի կրճատման խնդիր, այլ վերջինիս օգտագործման արդյունավետության բարձրացման նպատակադրում, ինչը կնպաստի սոցիալ-տնտեսական արդյունքի ավելացմանը՝ նվազեցնելով պետական պարտքի սպասարկման ու մարման ծախսերի մեծությունը: Այսինքն՝ ներգրավված արտաքին պարտքային միջոցները անհրաժեշտ է ներդրումների տեսքով գեներացնել առավել հեռանկարային ոլորտներում: Այսկերպ հնարավոր կլինի նաև խուսափել խնդրահարույց բեռը հետագա սերունդներին ժառանգելուց:

ECONOMIC DEBT SECURITY PROBLEMS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA IN THE CONTEXT OF THE ARTSAKH WAR

ANI GRIGORYAN

*Armenian State University of Economics, Department of Finances, Ph.D. Student;
College Of Armenian State University of Economics, Lecturer,
Yerevan, Republic of Armenia*

The 2020 began with the Coronavirus crisis and ended with the Artsakh war, causing both financial and human losses. An extremely difficult economic and political situation was created for the Republic of Armenia.

The volume of military expenditures, which is expenditure priority due to military operations, has increased by about 40 billion drams in the current year.

The epidemic restrictions reduced tax revenues by about 113 billion drams.

The purpose of this article is to reveal the challenges that Armenia has been facing, due to the epidemic and the Artsakh war, substantiating the approach, that the above-mentioned instabilities will inevitably lead to a violation of the logic of the planned economic growth.

During the research, the indicators of the government debt-to-GDP ratio of different years were calculated by the method of quantitative analysis, which show the amount of the debt burden.

As a result of the research we came to the conclusion that the economic problems will lead to an increase in the budget deficit. And the lack of the resources to finance the latter will make it inevitable for the Republic of Armenia to attract new external public debt, which will increase the already heavy external public debt burden of the RA.

Considering the above-mentioned issues as a priority, this article aims to study the dynamics of the external debt obligations of the RA economy during the difficult economic and political period for the Republic of Armenia.

Keywords: *epidemic, Artsakh war, crisis, economic growth, public debt, foreign public debt, debt/GDP ratio.*

ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ДОЛГОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РА В КОНТЕКСТЕ АРЦАХСКОЙ ВОЙНЫ

АНИ ГРИГОРЯН

аспирант кафедры финансов

*Армянского государственного экономического университета,
преподаватель колледжа Армянского государственного
экономического университета,
г. Ереван, Республика Армения*

2020 год начался коронавирусным кризисом и закончился Арцахской войной, которая привела к финансовым и человеческим потерям. Для Республики Армения сложилась чрезвычайно сложная экономическая и политическая ситуация.

Объем военных расходов, являющихся приоритетными в связи с боевыми действиями, в текущем году увеличился примерно на 40 млрд драммов. Ограничения из-за эпидемии снизили налоговые доходы примерно на 113 млрд драммов.

Целью данной статьи является выявить вызовы, стоящие перед Арменией из-за эпидемии и Арцахской войны, которые основываются на том, что указанные факторы нестабильности неизбежно приведут к нарушению логики запланированного экономического роста.

В процессе исследования методом количественного анализа были рассчитаны соотношения государственного долга к ВВП за разные годы, которые показывают объем долга в целом.

В результате исследования мы пришли к выводу о том, что проблемы экономики приведут к увеличению бюджетного дефицита, а отсутствие ресурсов для финансирования последнего сделает неизбежным для Республики Армения привлечение нового внешнего государственного долга, что приведет к увеличению и без того тяжелого груза государственного долга РА.

Основываясь на том, что вышеперечисленные вопросы являются приоритетными, данная статья исследует динамику внешних долговых обязательств экономики РА в сложный для страны экономической и политической период.

Ключевые слова: пандемия, Арцахская война, кризис, экономический рост, государственный долг, внешний государственный долг, отношение долга к ВВП.